

Intervjuu

Huno Rätsep

Huno Rätsep, keeleteadlane,
Tartu ülikooli emeriitprofessor, akadeemik.
Sündinud 28. XII 1927 Tartus.
Erialalt filoloog, õppinud Tartu ülikoolis 1946–1951
eesti filoloogia osakonnas soome-ugri keeli.
Filoloogiakandidaat 1954,
väitekiri „Infiiniitsed verbivormid soome-ugri keeltes”.
Filoloogiadoktor 1974, väitekiri „Eesti keele lihtlause
struktuur. Verbikesksed lausemallid”.

Astusid Tartu ülikooli keerulisel sõjajärgsel ajal. Missugune see ülikool Sinu õppimise ajal oli? Mis äratas Sinu huvi keeleteaduse vastu? Keda pead oma peamisteks õpetajateks ja suunajateks? Mida Sa neilt nüüd tagasi vaadates kõige rohkem õppisid?

Astusin Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonda 1946. aasta sügisel. Varasemast õpetajaskonnast olid alles üksnes mõned, enamasti nooremad. Läände olid põgenenud uurali keelte professor akadeemik Julius Mark, läänemeresoome keelte professor Julius Mägiste, Saksa okupatsiooni ajal eesti keele professoriks saanud Mihkel Toomse, tema eelkäija Eesti Vabariigi päevilt Andrus Saareste, eesti kirjanduse professor Gustav Suits, rahvaluule professor Walter Anderson, rahvaluule arhiivi juhataja akadeemik Oskar Loorits. Ainus doktorikraadiga filoloogiaõppejõud oli laevast maha jäänud Paul Ariste, kes oli ülen-datud professoriks ning eesti keele ja soome-ugri keelte kateedri juhatajaks. Ent tema oli arreteeritud ja vanglas, kus teda peksti, nii et ta üritas enesetappu.

Kateedrijuhataja kohuseid täitis 73-aastane, kahel korral varem pensioneeritud eesti keele lektor Johannes Voldemar Veski, kes hak-

kas kohe sügisel lugema tänapäeva eesti keele algkursust. Atleedi kehaehitusega väikest kasvu kikilipsuline ja valgevuntsiline vanahärra istus kummargil õppejõu laua taga, sõrmitses pisikesi sedeleid ja selgitas vaikselt häälel oma arusaamu eesti keele grammatikast. Kui tahtsid teda kuulata ja kuuldut kirja panna, tuli hõivata koht esimestes pinkides. Kateedri tegelikku tööd juhatas Saksa aja lõpul J. V. Veski järglaseks eesti keele lektori kohale valitud dotsent Arnold Kask. Tema esimesele kursusele ei lugenud, küll oli noorel tudengil olnud meeldiv kokkupuude temaga sisseastumiseksamil. Prodekaanina püüdis ta meid veenda inglise filoloogia osakonda üle minema, ilmselt oli seal nappus tudengeist.

Kohe sügisel alustas eesti rahvaluule kursusega selge sõna ja asjatundmisega Eduard Laugaste, soome keelde juhatas meid emalikult sõbralik Paula Palmeos, kelle tund algas tavaliselt lausega „Mitä uutta kuuluu?” Kirjandusteaduse algeid õpetas tuhmi prilliklaasiga ja mõnikord vaimukaski saarlane Karl Taev. Ladina keele valda viis meid malbe, ent range Lalla Gross, ainus minu õpetajatest, kes on veel elavate kirjas. Neid oli vähe, nad olid seatud uude, raskesse olukorda. Tunnen sügavat austust nende ees, sest nad suutsid võimatuna paistvates oludes kasvatada ja koolitada filoloogide uue põlvkonna.

Tuli kuulata ka hoopis teistsuguseid loenguid. Ühekäeline tige da loomuga Villem Reiman dikteeris paberilt NLKP ajalugu. Sissejuhatust keeleteadusse luges kikkhabemega Leningradi eestlane Kristjan Kure, segaselt ja tihti kummaliseltki. Tal oli mõnikord kaasas nõukogude keeleteaduse ülemteoreetikuks kuulutatud vanade Kaukaasia keelte uurija Nikolai Marri teoste köide, kust ta püüdis kuulajaile midagi vene keelest ümber panna. Marri laused olid aga pikad ja keerulised ning mõistlikku sellest ettevõtmisest välja ei tulnud. Kui teise semestri algul auditooriumis taas lektorit ootasime, ilmus meie ette hoopis energiline, kergelt lokkis juustega, säärsaabastes ja kalifeepükstes keskealine mees – professor Ariste oli imekombel vangist lahti saanud ja jätkas ise loenguid. Mõne nädalaga muutus õhkkond auditooriumis tundmatuseni. Aristest sai vähemalt poistele populaarseim õppejõud.

Olid ülikooliaegse eriala järgi fennougrist. Kuidas nii juhtus, et fennougristist sai eesti keele uurija?

1946. aasta suvel olin võtnud loosi – mida ülikoolis õppida, kas arstiteadust või soome-ugri keeli. Tulid soome-ugri keeled. Ega ma fennougristikast siis suurt teadnud, vist meelitas võimalus õppida

soome ja ungari keelt. Ja eesti keele grammatika polnud keskkoolis ka erilist vaeva nõudnud. Nii ma siis kuulasin erikursusi, kirjutasin seminaritöid, käisin professor Aristega liivlaste juures ja diplomitöögi oli läänemeresoome keelte fraseoloogiast.

Kui aspirantuuri pääsesin, seadis professor tingimuseks, et süvenen soome-ugri keelte ajaloolisse morfoloogiasse ja ungari keelde. Õppisin dotsent Palmeose nõudlikul juhatusel kõike seda, käisin suvel korra Taga-Karpaatia ungarlaste juures keelepraktikal. Kandidaadiväitekirigi käsitles soome-ugri keelte infinitiivseid verbivorme keeleajaloo vaatekohalt.

Kui jõudis kätte aspirandielu lõpp, selgus, et tulevik on tume, sest soome-ugri keelte kateedris polnud vakantset kohta. Küll oli aga neid eesti keele kateedris. Niisiis sokutas professor Ariste oma järjekordse käopoja (nagu naaberkateedrist tollal kuuldus) eesti keele kateedrisse professor Veski ja dotsent Kase hoole alla. Kui Ariste tahtis hiljem oma käopoega tagasi saada, siis ei antud. Eesti keele kateedris hakati minust tasapisi eesti keele inimest vormima. Pikapeale see läkski korda, soome-ugri keeleteadus taandus vajalikuks taustaks, eesti keel oma probleemidega kerkis esikohale.

Oled olnud keeleteaduses äärmiselt mitmekülgne: tegelnud põhjalikult nii keeleajalooga kui ka tänapäeva keele uurimisega, samas oled kogu elu olnud ülikoolis õppejõud. Kas tahaksid võrrelda teadlase tööd ülikoolis ja iseseisvas teadusasutuses? Mida pead kõigist oma tegemistest kõige südamelähedasemaks ja kuidas üldse suhtud teadusetegemise sellesse külge: kas ideaalteadlane tegeleb üha süvenenumalt ühe kitsa uurimisteedega või vaatab oma eriala laiemalt? Kas pead ise end rohkem teadlaseks või õpetajaks?

Universaalseid teadusmehi pole enam ammust aega. Mõne teadlase huviring on laiem, teise oma ahtake. Ise ei saa siin eriti palju aidata, määravad loomupärased eeldused ja tegevuskeskkond oma nõudmistega. Meie suhteliselt väikestes kõrgkoolides, kus tuleb tahes-tahmata õpetada mitmeid aineid, on kergem töötada laia haardega õppejõududel. Uurimisinstituudis on võimalik sageli kitsasse probleemiringi süveneda, midagi muud tegemata. Hädas võib olla mõlemas paigas: kas ei nähta puid või ei nähta metsa.

Olen tahtnud olla omapäi kõndiv kass, aga ikka on tulnud mõnel määral töökoha nõuetega mугaneda. Alustasin fraseoloogiaga, siis tuli soome-ugri keelte ajalooline morfoloogia, mis kümme aastat hil-

jem kitsenes eesti keele ajalooliseks morfoloogiaks ja oli üheks tööülesandeks kolm aastakümnet. Esimestel tööaastatel 1950. aastate teisel poolel õpetasin soome keelt ja pidin tahes-tahtmata soome keelde ja kirjandusse süvenema. Miskipärast lugesin Veikko Antero Koskeniemi kogutud teoseid ja Tatu Vaaskivi ajaloolisi romaane.

1950. aastate lõpul algas strukturaallingvistika vaimustus, mis laienes teoreetilise lingvistika huviks. See aga viis eesti keele lauseehituse sügavamale tundmaõppimisele ja päädis doktoriväitekirjaga. Sõnade seoste, eriti rektsiooni mitmekesisus huvitab mind veel praegu. 1960. aastail oli tärganud esialgu hobina sõnade päritolu seletuste, etimoloogiate kogumine. Sellele toetus juba loengukursus, tuginesid mitmed kirjutised ja huvi püsib tänapäevalgi. Sõnade päritolu jälgimine viis kuidagi iseenesest otsima nende esmaesinemusi vana kirjakeele mälestistest ning tutvust sõlmima XVII sajandi kirikhärradega.

Vanas eas pidavat meelde tulema noorus, nõnda on juhtunud minugagi: meelitavad lugema soome-ugri keeleteaduse uudisuurimused, sealhulgas ka uurali keelkonna algupära käsitlevad üllitised. Pole ma küll mingi revisjonist ega revolutsionäär, pigem loen end kontrrevolutsionääride hulka kuuluvaks, kui kasutada Juha Janhuneni liigitust viimasel fennougristide kongressil Tartus. Peaks olema selge, et ma pole olnud koaala, kes sööb ainult teatud eukalüptipuuliigi lehti. Olen eelistanud eri aegadel isesugust suupoolist. Pean end ennekõike ülikooli õppejõuks, kes on õpetanud ja selle kõrval huvi tundnud ka uurimise vastu. Aga ikkagi: rääkida on mõnusam kui kirjutada.

Peaaegu kõik Eesti keeleteadlased on täna Sinu õpilased. Mis pilguga vaatad nende tegemisi? Kas on rohkem rõõme või pettumusi? Mida üldse arvad õpetaja ja õpilase vahekorra teaduses? Milline on Sinu meelest hea üliõpilane?

Üliõpilasel on palju õpetajaid ja head üliõpilased õpetavad ka õppejõude. Tulevikku vaatav õppejõud loodab, et nende hulgast, keda ta õpetab, sirguvad tulevased õppejõud ja teadusetegijad. Mul on heameel, et eesti keele uurijaid jätkub ja et need, keda ma kunagi juhendasin, on käinud oma radu ning on üpris erinevad vaadetelt ja huvidelt. Väikese rahva keele uurijad peavad olema universaalsemad, ent samas ka eripärased. Mingisse kitsasse probleemi süüvivate küllust me endale lubada ei saa.

Olid esimesi, kes hakkas Tartu ülikoolis õpetama maailma keeleteaduse uuemaid teooriaid ja suunama oma õpilasi rahvusvahelisse

lingvistikasse. Kas keeleteadus on rahvusteadus või eeskätt rahvusvahelise teaduse osa?

Muidugi on teoreetiline keeleteadus rahvusvaheline. Samas on tõsiasi, et läänemeresoome keeleteaduse keskus on mõlemal pool Soome lahte. Kui Eestis eesti keele uurimine toimub niisuguses ulatuses, hõlmavuses nagu mingi „-loogia” uurimine, siis on asjad halvad. Kes eesti keelt ikka uurib, kui meie ise seda kõikehõlmavalt ei tee. Ses mõttes on eesti keele uurimine üks meie rahvusteadusi ja see pole mingil moel vastasseisus rahvusvahelise teadusega. See on rahvuspoliitika mõiste. Iseasi on, kas kehtiv ideoloogia seda tunnistab ja mis sellest tuleneb.

Oled olnud tegev ka keelekorralduse, keelehoolde, keelepoliitika valdkondades. Kuidas kommenteeriksid nende tegevusalade olulisust ja seost keeleteadusega? Kuidas suhtud kirjakeele ja teiste keelevariantide vahekorda ja kasutusse?

Keelekorralduse ja õigekeelsuse vaidlused pole mind eriti kaasa kiskunud. Aeg-ajalt on tulnud sellessegi sekkuda. Praegu näikse esil olevat keelelise vabaduse piirid. Usun, et oluline pole, kas lubada või mitte. Õigekeelsuse taotlus on keeleline käitumine. Kõne ja kirjutatu tingivad oma vormiga vastuvõtjas väärtushinnangu. Kui see on ainult võõrastus, pole veel häda midagi, ent sageli kutsub kõrvalekalle esile harimatuse, labasuse, koomilisuse kaasmulje ja seda peab kõneleja, kirjutaja arvestama. Emakeelt hästi valdaja võib endale suuremat vabadust lubada, sest ta oskab ette näha oma väljendatu toimet kuulajatele, lugejatele.

Mida tähendab emakeeleoskus? Mida peab noor inimene tege-
ma, et saada heaks keelekasutajaks?

Emakeel omandatakse lapsepõlves. Selle kaudu juurdub inimlaps oma rahva mõttemaailma, ümbritseva mõistmisse, elamiskultuuri. Selle kaudu mäletab ta oma rahva minevikku. Nõnda loodud alusel saab lapsest aja jooksul täiskasvanu, kes suudab mõelda omi mõtteid, mõista teiste mõtteid ja mõjutada kaasinimesi. Selle kallivara täiendamine, viimistlemine toimub ja peab toimuma kogu edaspidise elu jooksul. Hiljem õpitud võõrkeeles ei jõua me kunagi emakeele täieliku valdamiseni, vaid läheneme sellele, kes kui palju.

Küsitlenud *Reet Kasik*